

JOSEPH E. STIGLITZ

Amerika'nın yeni ticari ikiyüzlülüğü

Zengin ülkelerin, yoksul ülkelerin içinde bulunduğu durumu hafifleteceklerine ilişkin vaadleri, pek işe yaramadı. Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) "yüzde 3" uygulaması bile başka anlaşılıyor. ABD'nin yaklaşımında bu, bir yoksul ülkeden alınıp diğerine verilerek uygulanıyor

Ticari tartışmalarda, "kalkınma roundu" bahsinin sonlarına doğru yaklaşılırken, kalkınmayı destekleme çabalarının sonuçsuz kalacağı ve çoklu ticari ilişkiler sisteminin de bundan yara alacağı giderek daha da gözle görülür hale geliyor. Bu şartlar altında gelişmiş ülkelerin, iç pazarlarına gümrüksüz giriş izni vereceklerine dair, gelişmemiş ülkelerde oluşturdukları beklentilerin sonuçsuz kalacağı da anlaşıldı.

Geçen yıl zengin ülkelerin liderleri, yoksul ülkelerin içinde bulunduğu kötü durumu azaltacakları vaadinde bulundular. Kasım 2001'de Doha'da yoksul ülkelere paradan daha değerli şeyler vereceklerine yemin etmişlerdi. Yoksul ülkelere, kendi ürünlerini satabilme ve yoksulluktan kurtuluşun anahtarını elde etme fırsatı vereceklerdi. Bir süre bu gelişmiş ülkeler, sözlerini tutuyor gibi görünüp büyük hayranlık uyandırdılar. Örneğin Avrupa dünyanın en yoksul ülkelerine tek taraflı olarak pazarlarını açan EBA "Everything but Arms – Silahlar hariç her şey" girişimini başlattı. Fakat açılış göründüğü gibi olmadı. Şeytan ayrıntıda gizlidir; birçok az gelişmiş ülkenin EBA'nın karmaşık şartları ve kaynak esaslı sınırlamalarla karşılaşmasıyla görüldü ki, aslında yoksul ülkeler, yeni liberal ürünlerini ihraç edebilmeleri için çok küçük bir şansa sahipler.

Fakat "son darbe" dünyanın en zengin ülkesinden, "ikiyüzlülüğü"nü bir kere daha kanıtlamaya karar veren Amerika Birleşik Devletler'den geldi. ABD görünüşte pazarlarının yüzde 97'sini yoksul ülkelere açıyordu. Gelişmekte olan ülkeler, Avrupa'nın EBA girişiminin sonuçlarıyla karşılaştıklarında hayal kırıklığına uğradılar. Bunun üzerine Avrupa, en azından sorunun özünden kaynaklanan kısmıyla ilgileneceği sözünü verdi. Amerika'nın niyeti ise tam aksine, pazarlarını çeşit gözetmeksizin açıyormuş gibi görünüp, her ülke başına diğer yüzde 3'lük payı kapmaktı. Bunun için başlatılan kampanyada gelişmekte olan ülkelere her şeyi ihraç edebilme imkânı tanınıyordu, ama sadece üretebildikleri şeyler dışında her şeyi. Yani gelişmekte olan ülkeler tekstil ürünleri, tarımsal ürünler, işlenmiş yiyecekler gibi ürettikleri ve üretebildikleri şeyler hariç ne isterlerse; -jet motorları, süper bilgisayarlar, uçaklar, bütün tiplerdeki bilgisayar çipleri mesela- ihraç edebilme serbestliğine sahip kılınıyordu. Sonuç olarak buna sanki alay edercesine EBP "Everything but what they produce – Üretilen şeyler hariç her şey" girişimi denildi.

Bangladeş'i ele alalım. Eğer sıkça kullandığımız altı haneli tarife hatları cinsinden konuşacak olursak; Bangladeş 2004 yılında ABD'ye 409 tarifeli mal ihraç etti ve elde ettiği yaklaşık gelir 2,3 milyar dolar oldu. Zirvedeki 12 tarifeli mal (toplamın yüzde 3'ü) Bangladeş'in ABD'ye ihraç ettiği malların toplam değerinin yüzde 59,7'sine denk geliyor. Bu durum ABD'nin, Bangladeş'in ihraç mallarının neredeyse beşte üçünün önünü kestiği anlamına geliyor. Kamboçya için ise bu rakam yaklaşık yüzde 62 dolaylarında.

Eğer yüzde 3 uygulaması, sadece yoksul ülkelerin ihraç ettiği malların dışında ABD'nin dünyanın diğer ülkelerinden ithal ettiği mallar üzerinden değerlendiriliyorsa durum hiç de iyi görünmüyor. Bu şekilde ABD kabaca 300 tarife malının, gümrüksüz ve kotasız geçiş uygulamasının dışında kalmasını sağlayabilir. Bu Bangladeş için, tarife mallarının yüzde 75'inin ve ihraç mallarının değerinin yüzde 90'ından fazlasının gümrüksüz geçiş uygulaması dışında tutulabileceği anlamına gelir. Amerika'ya 2004'te

sadece 277 tarifeli mal ihraç eden Kamboçya için ise bu oran yüzde 100'e ulaşır.

Resmi tartışmalar yüzde 3 uygulamasının "hassas ürünleri" etkilemesi üzerinde yoğunlaşıyor. Başka bir ifadeyle, ABD gelişmekte olan ülkelere, gerektiğinde liberalleşme için yapılan hızlı ayarlamaların sancılarına katlanmaları gerektiği dersleri verirken, kendisi aynı şeyi yapmayı reddediyor. Tekstil ürünleri liberalleştirileli 11 yıldan fazla oldu. Fakat gerçek sorun çok daha büyük, çünkü yüzde 3 uygulaması ile birlikte gelişmekte olan ülkeler Amerika kendi hayati ürünlerini yüzde 3 içine almasın diye, birbirleri arasında rekabete itilerek sanki bir hayalet uyandırılıyor, tiksindirici böl ve yönet politikasının hayaleti. Tam bir yüzde 3 dışlaması en basitinden çoklu ticaret sistemine zarar verecektir.

Kesinlikle, yüzde 97 teklifinin arkasında çok gizli bir gündem olmalı. Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) 2003'te Cancun'daki toplantısında, en az, sonunda yoksul ülkelerin daha da yoksullaştığı Uruguay vakasındaki kadar, haksız bir ticaret anlaşmasına karşı birlikte direndiler. Böyle bir birliğin parçalanması zorunluydu. Amerika ikili ticaret anlaşmalarında dikkatlice buna yöneldi, fakat daha çok, küresel ticaretin küçük bir kesitini temsil eden birkaç ülkenin yardımını aldı. Yüzde 97 formülü WTO'nun içindeki bu parçalanmanın kendiliğinden sürmesi olasılığını hep açık tutuyor.

ABD, yoksul ülkeleri birbirlerine düşürme konusunda şimdiden başarı kaydetti. Afrika ülkeleri için Afrika Büyüme ve Fırsat Hareketi'nin (AGOA) kontrolünde ayrıcalıklı geçiş ve daha birçok yeni girişimler hep ticaret şaşırtmacasının bir sorunu gibi görünüyor. Ticaret bir yoksul ülkeden alınıp diğerine veriliyor. Örneğin Bangladeş'in Amerika giyim pazarındaki payı 2001'de yüzde 4,6 iken 2004'te yüzde 3,9'a geriledi. Aynı zaman aralığında AGOA ülkelerinin Amerika giyim pazarındaki payı yüzde 1,6'dan 2,6'ya yükseldi ve AGOA ülkeleri gümrüksüz geçiş avantajlarına tam olarak sahip olduklarında da daha da yükselecek gibi görünüyor.

AGOA bir "günbatımı" maddesine sahip, bununla birlikte Afrika'daki az gelişmiş ülkeler için gümrüksüz geçiş Hong-Kong'da şart koşulduğu üzere süreklilik kazanırsa bu kez de yoksul Asya ülkeleri ABD pazarlarındaki paylarını kaybetmeye başlayacaklar. WTO'dan bu şaşırtmacalı ticaret anlaşmalarını önlemesi bekleniyor ama şimdiye kadar bu konuda hiç başarı elde edilemedi.

Amerika, gelişmekte olan ülkeleri bölmeyi başarsa bile, kim bilir başka yerlerde başka birliklerin kurulmasına ilham verebilir. Hem çoklu ticari sistem içinde ticareti liberalleştirmeye çalışanlar hem de gelişen ülkelere yardım etmeye söz verenler Amerika'nın yeni stratejilerini tepkiyle izleyeceklerdir.

WTO'dan şaşırtmacalı ticaret anlaşmalarını önlemesi bekleniyor ama şimdiye kadar bu konuda hiç başarı elde edilemedi

Copyright: PROJECT SYNDICATE
www.project-syndicate.org
Çeviren: Mehmet Erdem Fidangül